

ارزش و اعتبار رؤیا در منابع اسلامی

دکتر مصطفی عباسی مقدم / ابراهیم خرم‌دستی - بهار ۹۶

www.tab.ir

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور: ارزش و اعتبار رؤیا در منابع اسلامی / مصطفی عباسی مقدم، ابراهیم خرمدشتی.
مشخصات نشر: قم: دارالعلم، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۱۵۰ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۰۲۳-۳۹-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: خواب دیدن - جنبه‌های مذهبی - اسلام
موضوع: خوابگزاری - جنبه‌های مذهبی - اسلام
شماره افزوده: خرمدشتی، ابراهیم، ۱۳۶۷ -
رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ الف.۷/ع.۱۷.۶۵/BP222
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۵
شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۰۹۴۱۳

ارزش و اعتبار رؤیا در منابع اسلام

دکتر مصطفی عباسی مقدم / ابراهیم خرمدشتی

(تابستان ۹۶)

ناشر: دارالعلم قم

چاپ: احسان / تابستان ۹۶

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۰۲۳-۳۹۲

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

(کلیه حقوق برای بنیاد بین‌المللی آفاق محفوظ است)

مرکز نشر و پخش: انتشارات دارالعلم

دفتر قم: میدان روح‌الله علیه السلام، روبروی دبیرستان امام صادق علیه السلام،

نیش کوچه ۱۹، پلاک ۱۰ تلفن: ۰۲۵۳۷۷۴۴۲۹۸

دفتر تهران: خیابان انقلاب، ۱۲ فروردین، ساختمان تجاری ناشران،

طبقه همکف، پلاک ۱۶/۱۸، تلفن ۰۲۱-۶۶۹۷۳۸۰۹-۶۶۹۵۵۴۰۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸	معرفی کتاب
۹	مقدمه
۱۰	سابقه و تاریخچه موضوع
۱۰	اهداف تحقیق در این کتاب
	فصل اول: مفهوم شناسی خواب و رؤیا
	مفهوم شناسی خواب و رؤیا
۱۳	آشنایی با مفهوم خواب و واژه‌های مرتبط
۱۷	واژگان مرتبط با خواب در قرآن کریم
۲۱	سایر مفاهیم
۲۳	ضرورت خواب
۲۳	فواید خواب
۲۳	الف: آثار و فواید جسمانی خواب
۲۵	ب: فواید روحانی خواب
۲۶	آداب خواب
	فصل دوم: دیدگاه دانشمندان
۳۳	دیدگاه دانشمندان اسلامی درباره ماهیت رؤیا
۳۴	دیدگاه روان‌شناسان مادی‌گرا
۴۰	دیدگاه‌ها درباره دسته‌بندی رؤیا
	فصل سوم: آثار و فواید رؤیا
	آثار و فواید رؤیا
۴۳	تحقق خواسته‌ها و آرامش روانی

۴۴	ارائه پیام و راهنمایی
۴۴	معرفی شخصیت درونی
۴۵	آموزش و کشف
۴۶	جلوگیری از مفاسد
۴۶	جلوگیری از اختلالات روانی و عصبی
۴۷	کسب اطلاع از مردگان
۴۷	ایجاد انگیزه
۴۸	اتمام حجت
۴۹	نواید رؤیا از دیدگاه محدث نوری
۵۰	دیدگاه خانان پیرامون تعبیر رؤیا
۵۲	حجیت برای مریزان
۵۲	استناد به رؤیا

فصل چهارم: رویاهای انبیا و ائمه در آیات و روایات

۵۴	رؤیاهای قرآنی
۶۸	رؤیا در روایات
۷۱	روایات منشأ رؤیا
۷۵	تعبیر رؤیا
۷۵	شرایط و عوامل مؤثر بر تعبیر خواب
۸۲	دیدگاه روایات پیرامون خصوصیات مُعَبَّر خواب
۸۵	دیدگاه روایات پیرامون چگونگی تحقق تعبیر رؤیا
۸۶	جمع‌بندی و دیدگاه برتر پیرامون رؤیا در آیات و روایات

فصل پنجم: اعتبار و ارزش رؤیا در آموزه‌های اسلامی

۸۹	مفهوم اعتبار رؤیا
۸۹	رؤیا؛ از اهمیت تا حجیت
۹۰	دیدگاه آیات و روایات پیرامون اعتبار رؤیا

- ۹۱ الف. احادیث مدح و منزلت رؤیا
- ۹۷ ب. احادیث مذمت رؤیا
- ۹۸ ج. احادیث راهبردی در زمینه رؤیا
- ۱۱۰ د. ارزش و اعتبار رؤیاهای خاص
- ۱۱۰ ۱. رؤیای انبیاء

۱۱۵ ۲. اعتبار رؤیاهای رؤیت رسول ﷺ و امامان علیهم السلام

۱۱۷ نظرات علمای دین پیرامون رؤیت ائمه علیهم السلام در خواب

۱۲۰ نقد عقلانی بر روایات من رأنی

۱۲۲ جمع بندی بحث رؤیت ائمه علیهم السلام در خواب

۱۲۴ ۳. روایات کثیر

فصل سوم: عوامل اعتبار بخشی به رؤیا

- عوامل اعتبار بخشی به رؤیا
- ۱۲۷ ۱. انطباق رؤیا با وحییت
- ۱۲۸ ۲. انطباق رؤیا با شریعت
- ۱۲۹ ۳. انطباق رؤیا با عقل
- ۱۲۹ ۴. دفعات تکرار رؤیا
- ۱۳۰ ۵. ذکر رؤیا در محافل و کتب علمی و دینی
- ۱۳۰ طبقه بندی رؤیاها از حیث اعتبار
- ۱۳۳ جمع بندی و تحلیل نهایی
- ۱۳۷ خلاصه مطالب کتاب
- ۱۴۴ فهرست منابع و مآخذ

خواب و رؤیا یکی از مهم‌ترین ابعاد زندگی انسان و دریچه‌ای به عوالم دیگر است که در منابع دینی درباره آن مطالب بسیاری ذکر شده است. در قرآن کریم، واژه‌ها و مفاهیمی مانند نَوْم، نَعَّاس، بَسْتَة و رَقَد به مفهوم خواب بوده و واژگان رؤیا و احلام (جمع حُلْم) مفهوم خواب دیدن و آنچه انسان در خواب می‌بیند را می‌رسانند. خواب و رؤیا هرکدام دارای فواید و آثار گسترده جسمی و روحی هستند. همچنین نمونه‌های متعددی از رؤیا در قرآن و روایات مطرح شده و بر آثار و احکام مربوط به آن دلالت دارند.

آیا رؤیاهای سنگی قابل باور و پذیرش هستند یا خیر؟ ملاک ارزش‌گذاری رؤیاهای چیست؟ این بین رؤیاهای افراد مختلف در لحاظ ارزش و اعتبار تفاوتی هست. مطالعه متون و منابع دینی روشن می‌گردد آنچه در متن جامعه در زمینه اعتبار و اعتنای به رؤیا مشاهده می‌شود با آن چه متن آیات و روایات گویای آن است فاصله محسوسی دارد. از منظر آیات و روایات و سایر منابع دینی، سطح اعتبار رؤیا با توجه به شرایط و عواملی که در خواب و رؤیا مؤثراند، تعیین می‌شود. بنابراین از لحاظ اعتبار می‌توان رؤیاهای را به اقسام متعدد از جمله رؤیاهای مَلْبُوق یا واقع، موافق با عقل و شریعت و رؤیاهای بی اعتبار مانند رؤیای کافر تقسیم کرد.

اخباریون شیعه از قبیل محدث نوری و سید نعمت‌الله خلیلی برای رؤیا اعتبار زیادی قائل‌اند. معتزلیان اهل سنت نظیر ابوعلی جبائی و نظام معتزلی و نیز فلاسفه مادی از جمله طیفی از روان‌شناسان مادی‌گرا همچون فروید، هیچ ارزش و جایگاهی برای رؤیا قائل نیستند و فلاسفه مسلمان و فقها نیز هرچند رؤیا را بی اهمیت نمی‌دانند اما اعتباری اندک برای آن در نظر دارند.

مقدمه

خواب و رؤیا یکی از موضوعات مهم در زندگی انسان است که ضمن جنبه طبیعی دارای جنبه معنوی و روحی نیز می‌باشد. در خواب، روح انسان از پیکر او جدا می‌شود و در عوالمی سیر می‌کند. «اللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حَانَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَاصِبِهَا» (الزمر: ۴۲). رؤیا و دیدن برخی حقایق و وقایع، جزئی از خواب است که برای هر انسانی حادث می‌شود. در سوره بقره، آیات ۱۱۰ تا ۱۱۲، آیات ۱۱۰ تا ۱۱۲، در مورد توجیه این پدیده‌ها و اتفاقات و تحولات قرار گرفته و مورد توجه ویژه‌ای واقع شده‌اند. در بین مسلمانان و دانشمندان نظرات مختلفی در مورد اعتبار و حجیت رؤیا وجود دارد؛ به طوری که عده‌ای ارزش فراوانی برای آن قائلند. رؤیا را ملاک و معیار مهمی در اعمال و رفتارها می‌دانند و عده‌ای نیز آن را بی‌اهمیت می‌دانند. از آنجا که قرآن و سنت نیز رؤیا را امری مهم قلمداد کرده و حتی برای انبیا به عنوان یکی از راه‌های وحی الهی معرفی می‌کنند، لذا دارد که میزان اعتبار و حجیت رؤیا از دیدگاه قرآن و حدیث مورد بررسی قرار گیرد و دیدگاه‌های مختلف درباره کمینه و بیشینه اعتبار رؤیا مورد بررسی و ارزیابی واقع گردند و احیاناً خرافه‌ها و یا سوء برداشت‌های ناشی از سبب‌های آن از حد رؤیا مورد تجدید نظر قرار گیرند.

رؤیا، مظهر بروز استعدادها و قدرت‌های نهفته انسانی است و حتی گروهی آن را از حیث ارزشی، پاک‌تر از بیداری دانسته‌اند. انسان می‌تواند درون خویش را در آن ببیند و به همین سبب مقدمه‌ای برای خودسازی است و منشأ تحولات شگرفی در مورد عقاید و اخلاق انسان تواند بود. از

طرفی دیگر، بسیاری از رؤیاها حقیقت نداشته که بعضاً منشأ انحرافات بسیاری بوده‌اند. منابع دینی ما نظرات و مباحثی را در زمینه ارزش و اعتبار رؤیا مطرح کرده‌اند که پی بردن به آن‌ها ما را به شناخت خواب‌های معتبر و غیر معتبر و همچنین پی بردن به سوءاستفاده‌های احتمالی از طرف فریب‌گران یا جاهلان، رهنمون می‌سازد.

سابقه و تاریخچه موضوع

خواب و رؤیا علاوه بر جنبه روحی از جنبه دینی حائز اهمیت بسیار می‌باشند و بر این اساس بیانات گسترده‌ای پیرامون آن در منابع دینی آمده است. یکی از منابع مفید در این زمینه کتابی است با عنوان «رؤیا از نظر دین و روان‌شناسی» از حجت‌الاسلام محمدرضا رضوان‌طلب که پیرامون موضوع خواب و رؤیا مفصلاً بحث کرده است ولی درباره ارزش و اعتبار رؤیا از نظر دین، به اشاراتی کوتاه بسنده کرده است. منابع دیگری نیز وجود دارند که آن‌ها هم بدین شکل و به صورت کوتاه به مبحث حجیت رؤیا پرداخته‌اند که از جمله آن‌ها می‌توان به این دو پایان‌نامه اشاره کرد:

۱- خواب و رؤیا از دیدگاه قرآن و روایات نوشته میرزا محمودی

۲- بررسی و تحلیل رؤیا از دیدگاه قرآن و روایات، نوشته سیم منتظری

سعی بر آن است که این کتاب بتواند جداگانه و به زنجیره‌ای به بررسی جایگاه و اعتبار خواب و رؤیا از منظر قرآن و سنت بپردازد و طیف وسیع دیدگاه‌ها در این زمینه را که از طرفی رؤیا را به مرز مصادر تشریح نزدیک می‌کند و از سویی از حد تفکر عادی هم پایین‌تر می‌آورد، بررسی و مورد واکاوی قرار دهد.

اهداف تحقیق در این کتاب

- ۱- نگاهی به ابعاد مفهومی رؤیا، عوامل، آثار و تبیین اندکی از بخشی از ابعاد زندگی روحی و معنوی انسان.
  - ۲- دسترسی به نظرات قرآن و حدیث پیرامون خواب و رؤیا.
  - ۳- کمک در جهت شناخت رؤیاهای معتبر و غیر معتبر از دیدگاه دین.
  - ۴- ممانعت از اثرپذیری‌های نادرست از رؤیاهای و به خصوص جلوگیری از سوءاستفاده‌های موجود در این زمینه در جامعه.
- در واقع ما در این کتاب در پی اثبات گزاره‌های زیر هستیم:
- الف بخش از رؤیاهای بازتاب شخصیت و روحیات انسان‌ها هستند.
  - ب: از محسوسات، ادوات و احوالات، معیارهایی برای ارزیابی و اعتبارسنجی رؤیاهای انسانی برداشت می‌شود.
  - ج: رؤیاهای صادق و اذیت‌ساز می‌شوند و رؤیاهای پیامبران کاملاً معتبر بوده و رؤیاهای سایر انسان‌ها می‌تواند ناشی از بشارت‌های الهی، وساوس شیطانی و تلقینات نفسانی باشد.
  - د: با توجه به کتاب و سنت، رؤیای غیر معصوم هر چند صادق باشد نمی‌تواند منبع احکام فقهی، دلیل حقانیت یک امر و یا نشان‌دهنده مقام معنوی فرد باشد.